

Archeologienota
Dendermonde - Begijnhoflaan
Bastion VIII

Natasja Reyns

Bornem
2022

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bv
Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns

All-Archeo bv
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2022/12.807/195

© All-Archeo bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	6
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken	8
2.3.3	Werkwijze	10
2.4	Assessmentrapport	12
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	12
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	18
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	25
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	26
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	28
3	Samenvatting	29
4	Bibliografie	30
4.1	Publicaties	30
4.2	Websites	30
5	Bijlagen	31
5.1	Archeologische periodes	31

1 Inleiding

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt en waarbij de betrokken percelen binnen een archeologische zone liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het gaat om de archeologische zone Historische stadskern van Dendermonde. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2022D232

Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Oost-Vlaanderen, Dendermonde, Begijnhoflaan, Bastion VIII

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 130639.77, 190708.98
- 130860.34, 190926.79

Kadastraal plan:

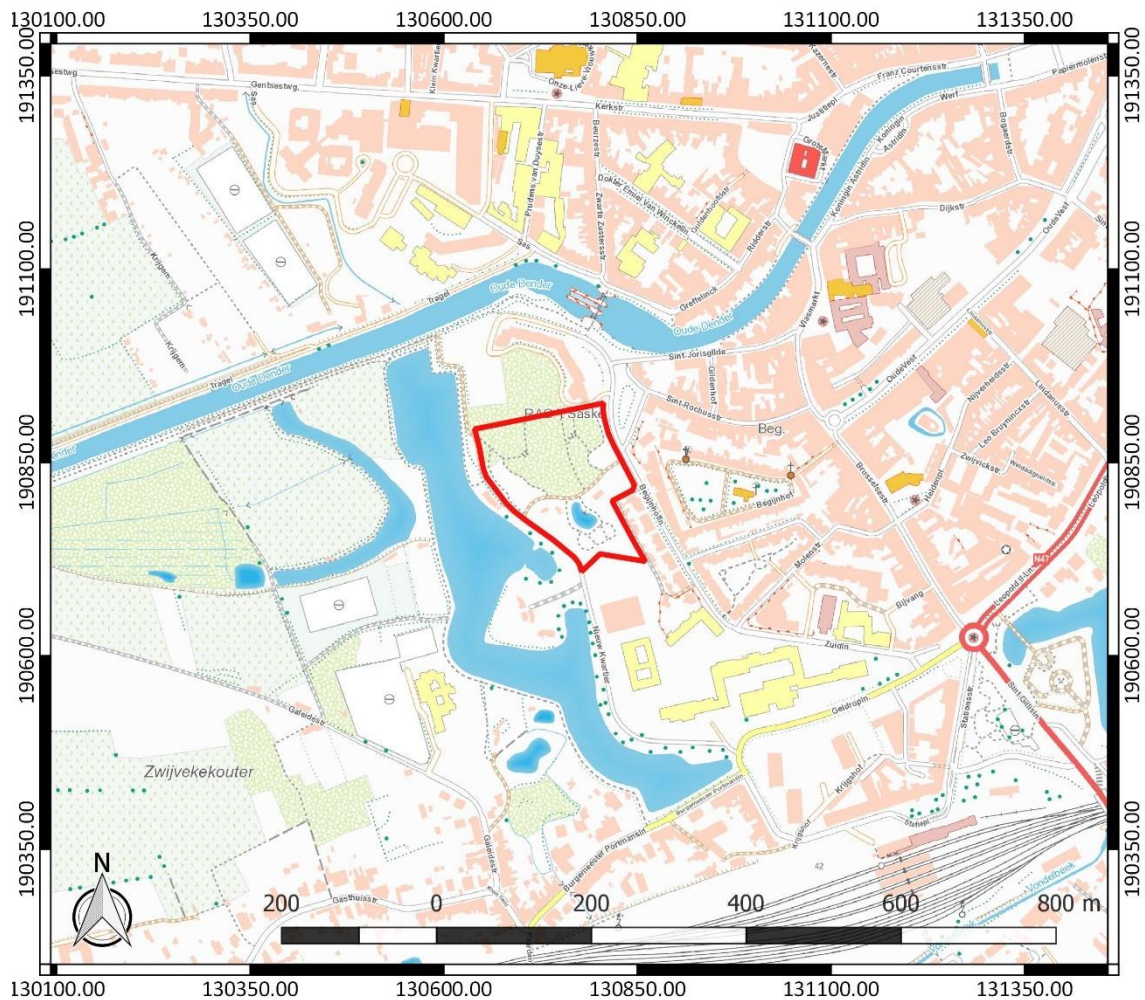

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Dendermonde, Afdeling 1, sectie D, nummers 277P22

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 27.760 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 21/04/2022 – 10/11/2022

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, vestgracht

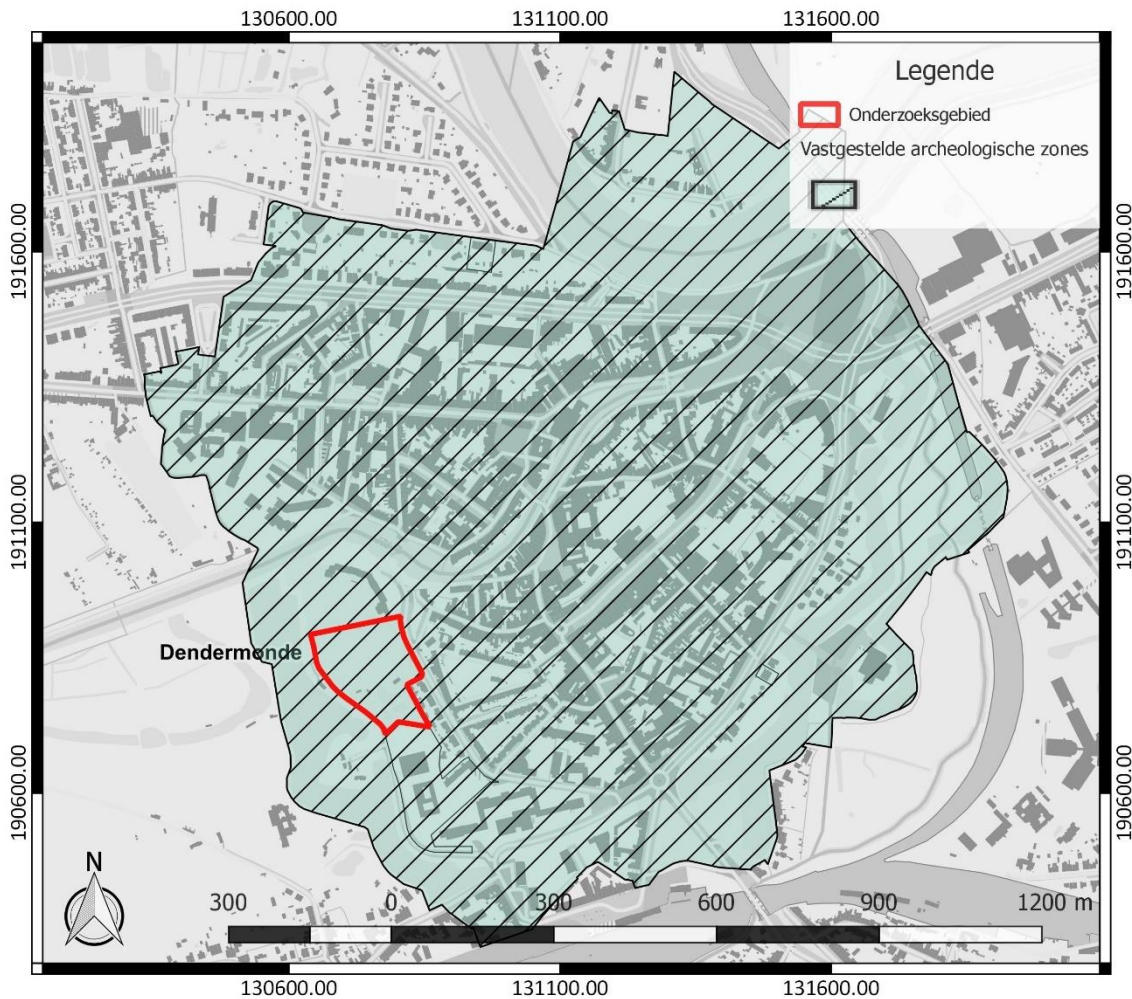
Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones.

2.2 Archeologische voorkennis

Het onderzoeksgebied is gelegen binnen de historische stadskern van Dendermonde.³ We gaan dieper in op de geschiedenis van Dendermonde in hoofdstuk 2.4.2. Het onderzoeksgebied is verder ook gelegen in het beschermd monument Bastion VIII.⁴

³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/11883>

⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Bastion VIII [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/48863> (Geraadpleegd op 27-04-2022)

Figuur 3: Situering van het onderzoeksgebied binnen de vastgestelde archeologische zone (www.geopunt.be)

2.3 Onderzoeksopdracht

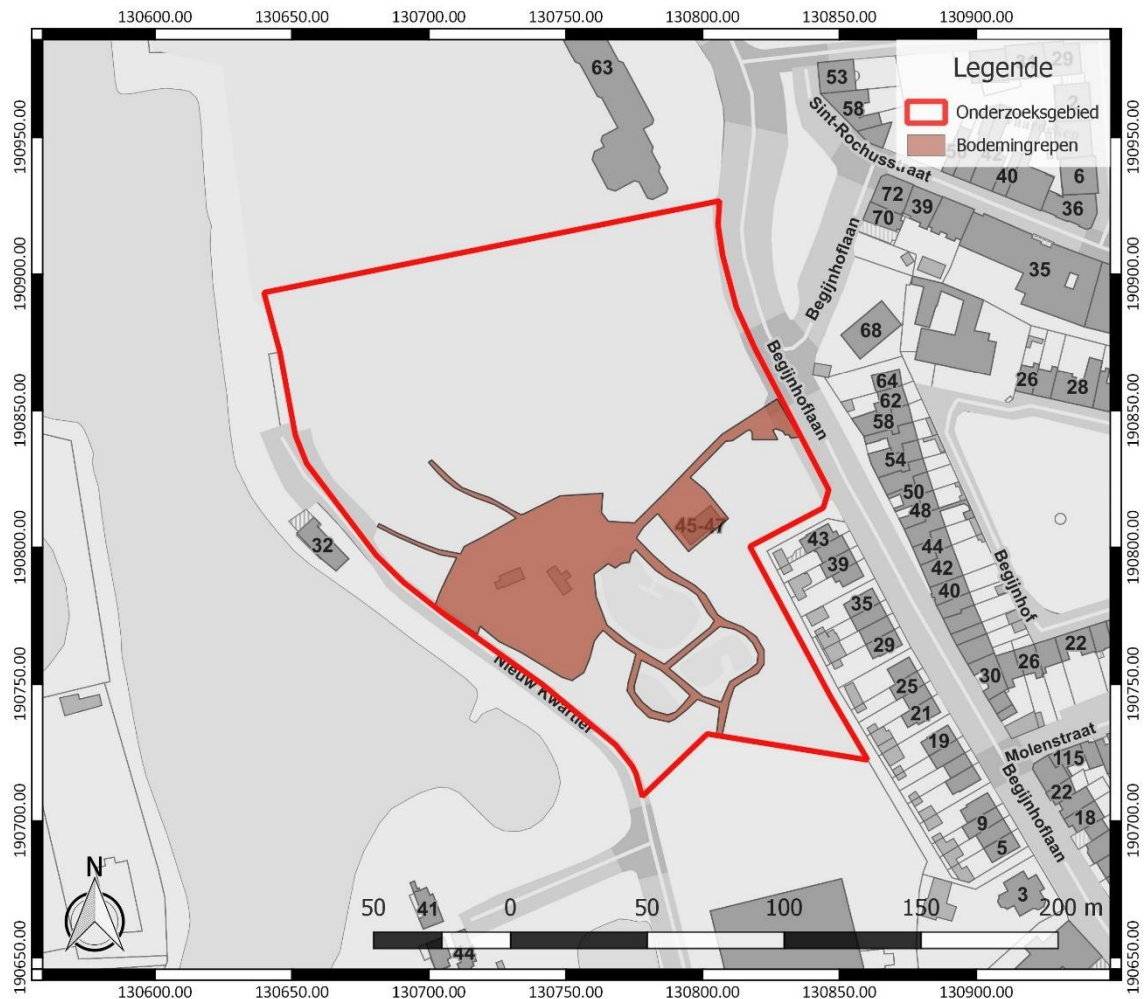
2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: in een zone van maximaal ca. 4270 m² worden bodemingrepen gepland.

Figuur 4: Aanduiding van de zone waar bodemingrepen gepland worden, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

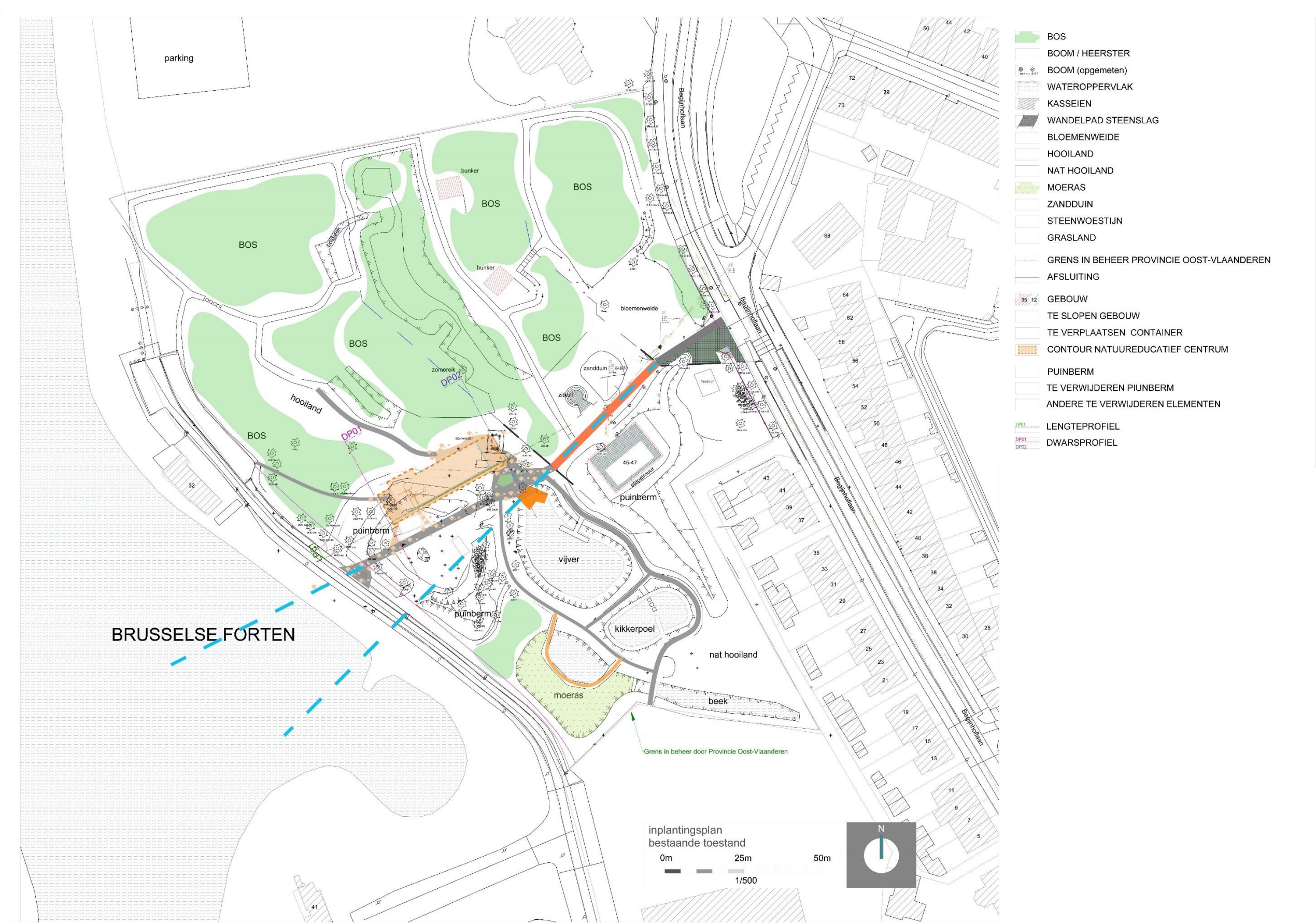
2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein worden een bestaande bijenhal, een opslagloods en een bestaande werkplaats verwijderd. Ook een bestaande puinberm wordt verwijderd. Ze wordt afgegraven tot op maaiveldniveau.

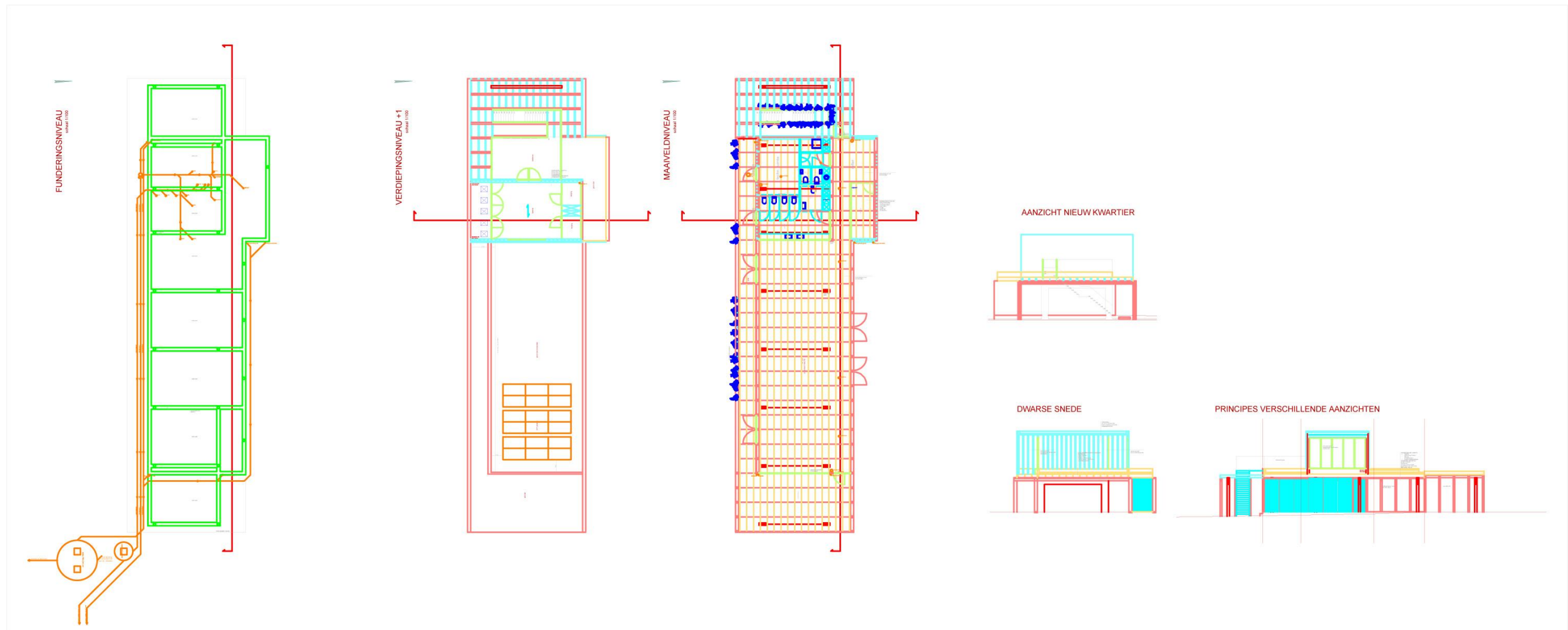
Op deze locatie wordt vervolgens een nieuw natuureducatief centrum opgericht. Het zal twee bouwlagen kennen: een gelijkvloers en een bovengrondse verdieping. Dit nieuwe gebouw wordt gefundeerd op een betonplaat op volle grond en op funderingssleuven van ca. 80 cm diep die rusten op funderingspalen met een diepte van 10 m. Het nieuwe gebouw wordt voorzien van een regenwaterput en een septische put. De aanleg van de putten betekent een verstoring van ca. 3 à 3,20 m diep. Onder het gebouw komen kabels en leidingen die het gebouw aansluiten op de reeds bestaande nutsvoorzieningen en nieuw aan te leggen nutsvoorzieningen.

Rondom het natuureducatief centrum wordt een steenwoestijn aangelegd. De toegangsweg van de Begijnhoflaan naar het natuureducatief centrum wordt vernieuwd. Ze wordt deels uitgevoerd in kasseien en zal deels uit steenslag bestaan. Vanuit het natuureducatief centrum worden twee nieuwe wandelpaden aangelegd naar het noordwesten toe. Ook naar het zuidoosten toe vertrekt een nieuw wandelpad. Het leidt bezoekers rond de aanwezige vijvers en het moeras. De aanleg van verhardingen zal een verstoringdiepte van ca. 30 cm kennen.

In de vijver die het dichtst bij het nieuwe natuureducatief centrum ligt, wordt nog een aanlegsteiger aangelegd van waaruit de bezoekers de vijver kunnen overschouwen. Rondom het bestaand gebouw nr. 45-47 wordt ook nog een nieuwe verharding aangelegd, omgeven door een stapelmuur. Deze bodemingrepen kennen opnieuw een verstoringsdiepte van ca. 30 cm.

Figuur 5: Inplantingsplan

Figuur 6: Grondplan en snedes gebouw

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferenciert geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met het stadsplan van Jacob van Deventer (1550-1565), de Villaretkaart (1745-1748), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastrale parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) worden vijf momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

Het onderzoeksgebied is gelegen tussen de Begijnhoflaan in het oosten en Nieuw Kwartier in het westen (Figuur 7). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen. Hydrografisch behoort het tot het Denderbekken. Ten noorden stroomt de Oude Dender. Ten oosten vinden we Vaardeken en de Laerbeek en op enige afstand ten zuiden vermelden we graag nog de Vondelbeek en de Denderbellebeek (Figuur 9).

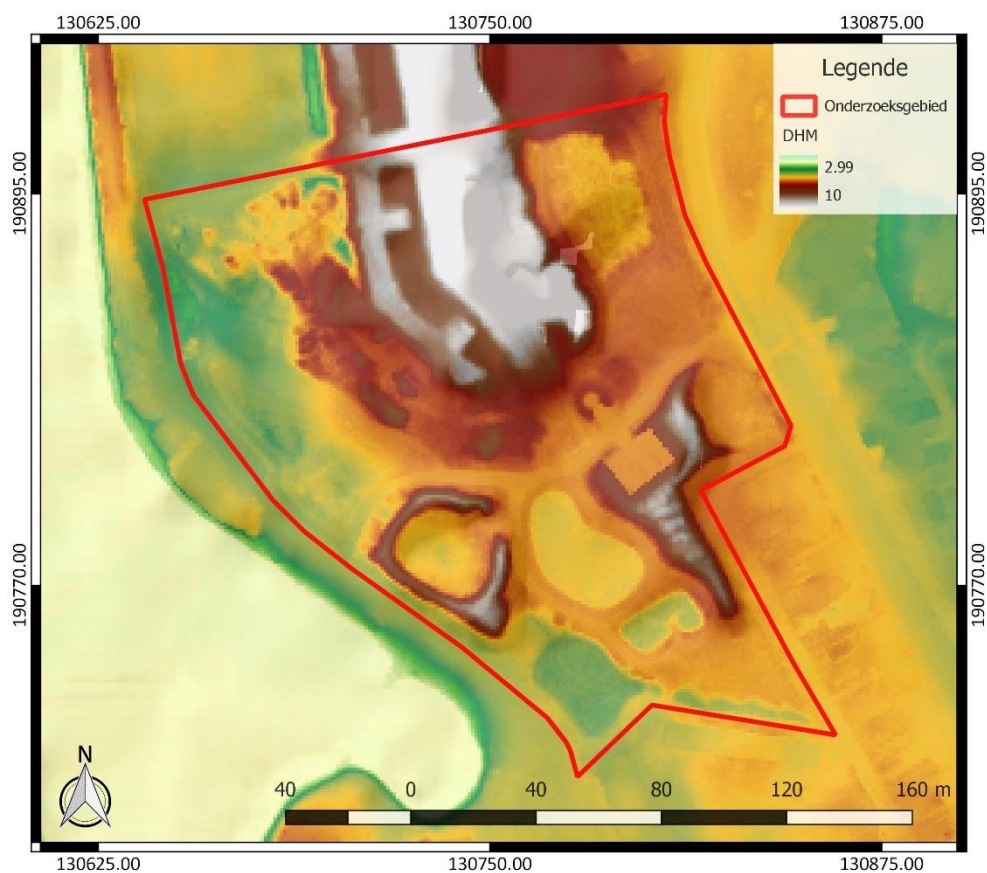
Geomorfologisch ligt Dendermonde in het overgangsgebied tussen de Vlaamse Zandstreek in het noorden en de Zandleemstreek in het zuiden. De stad is grotendeels gelegen op de alluviale bodems van de Schelde en de Dender. De historische kern situeert zich in een laag gebied met hoogtes tussen 4,5 m en 7 m TAW.⁵ In de ruimere omgeving nemen de alluviale vlakten qua hoogteligging een gemiddelde positie in. Ten noorden situeren zich de lage, vlakke stroken van de Scheldepolders, met een hoogte van 1 à 2 m TAW. Verder ten zuiden evolueert het reliëf naar een versneden landschap.⁶ Het onderzoeksgebied zelf is aan de randen opgehoogd. Het kent een hoogte tussen ca. 5,0 en 7,4 m TAW. Plaatselijk komen uitschieters tot 9 m TAW voor op het terrein.

⁵ Louis 1974, 9; Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Historische stadskern van Dendermonde [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140019> (Geraadpleegd op 28-04-2022).

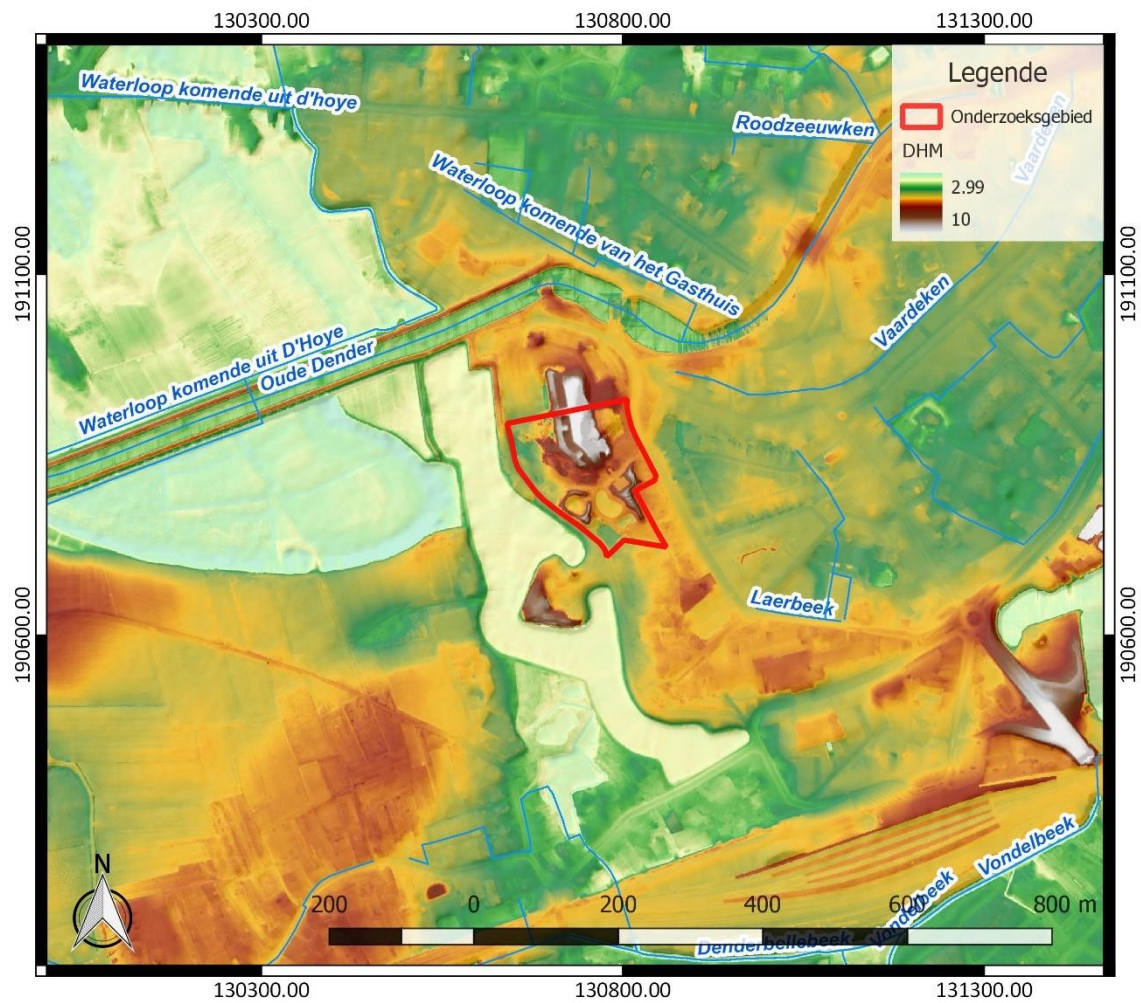
⁶ Bogemans 1996, 3

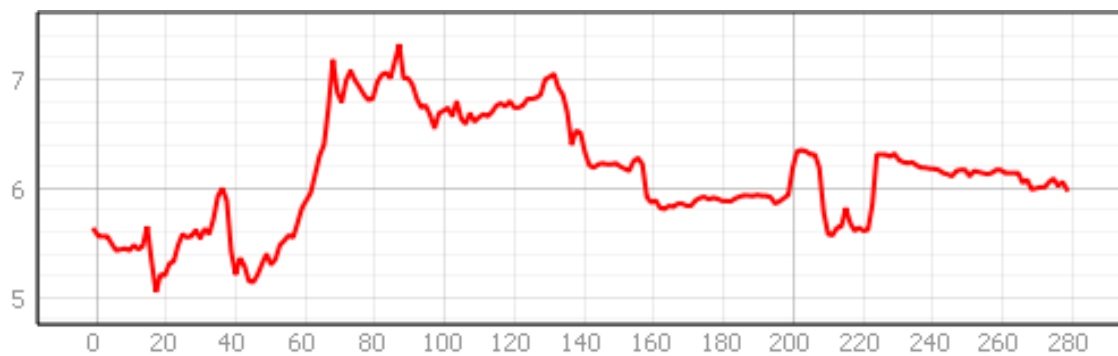
Figuur 7: Luchtfoto van 2021 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

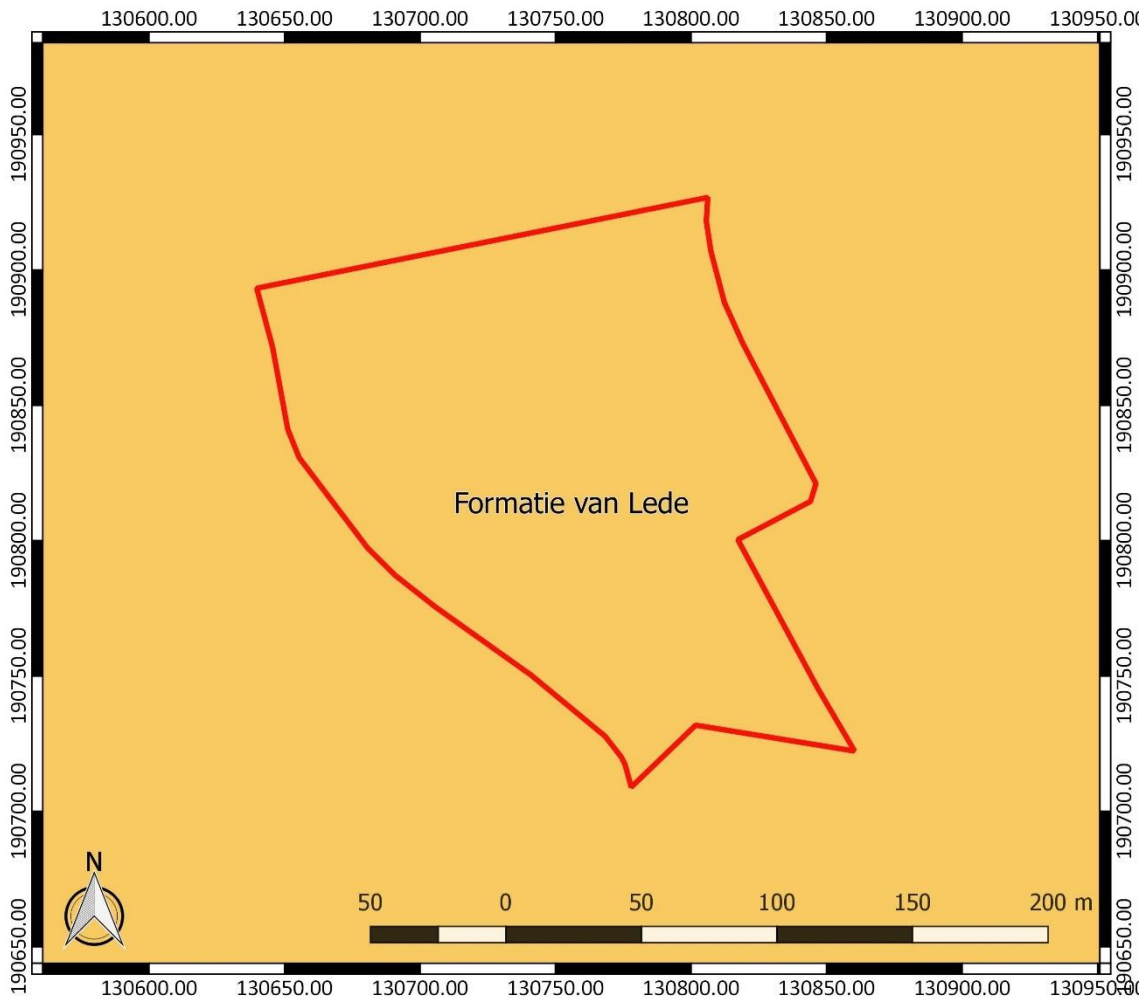
Figuur 8: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 9: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 10: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Figuur 11: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond bestaat uit de Formatie van Lede. Ze wordt gekarakteriseerd door lichtgrijs fijn zand, dat soms kalksteenbanken en basisgrind bevat en dat kalkhoudend, fossilhoudend (*Nummulites variolarius*) en soms glauconiethoudend is.⁷

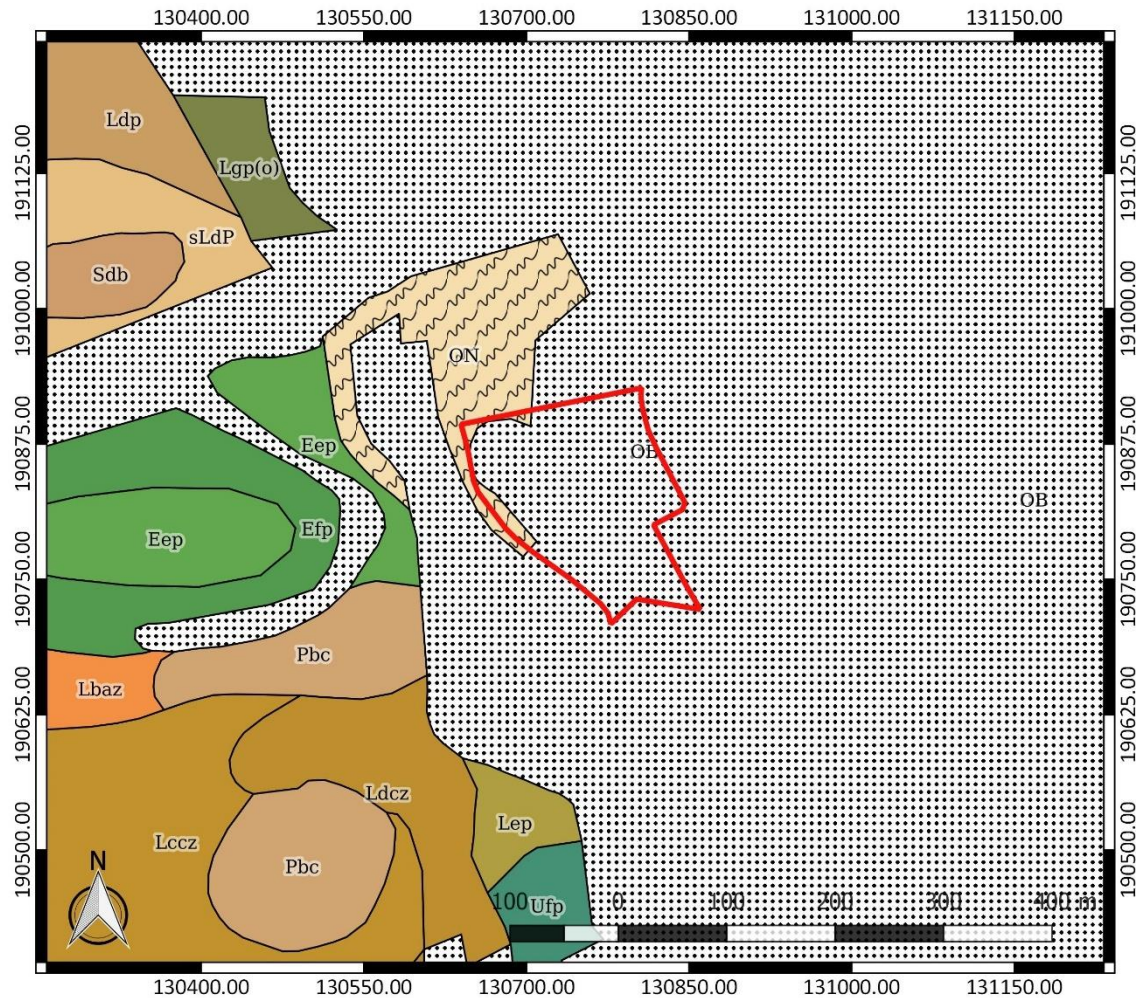
De quartairgeologische kaart geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Er komen tevens oudere fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en jongere fluviatiele afzettingen van het Holoceen en mogelijk van het Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) voor.⁸ Sommige afzettingen kunnen ontbreken als gevolg van erosie.

⁷ www.geopunt.be/kaart

⁸ www.geopunt.be/kaart

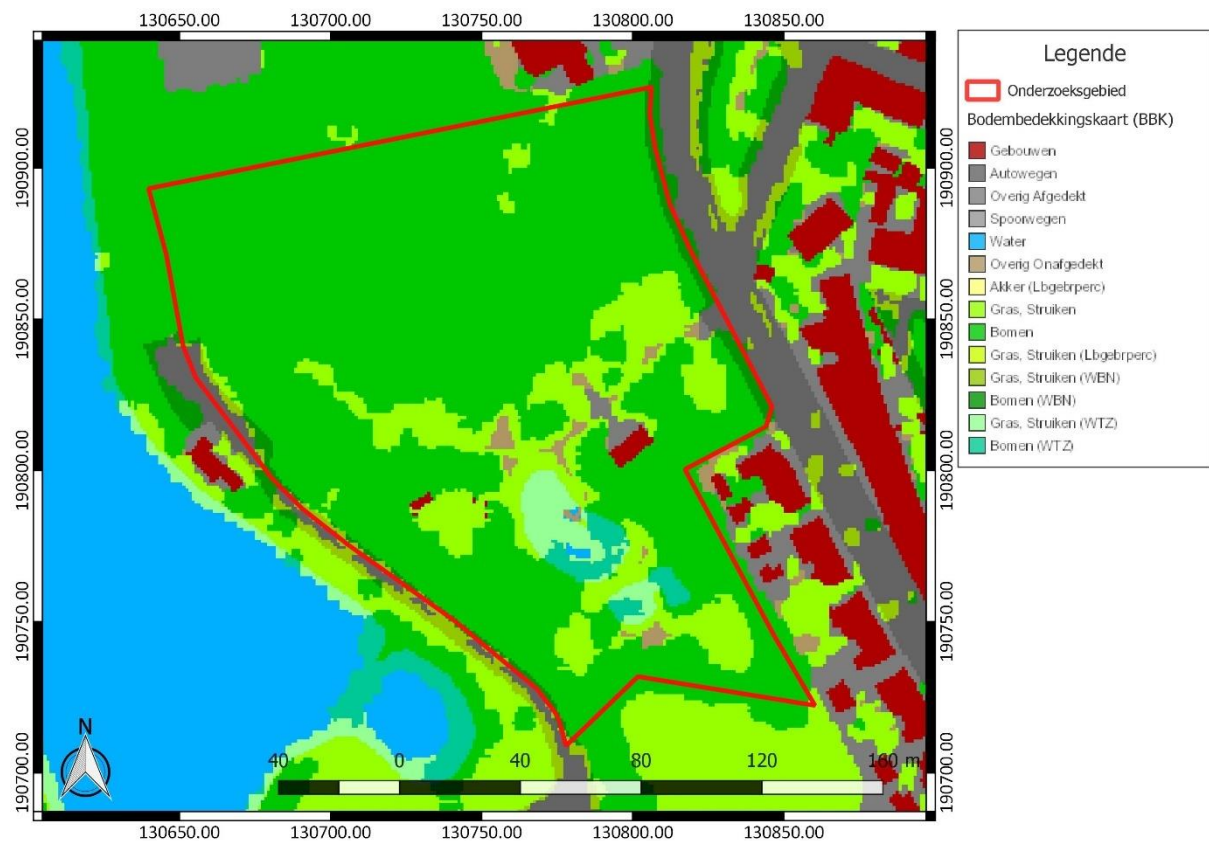

De bodemkaart (Figuur 14) situeert het onderzoeksgebied in een bebouwde zone (OB). In het uiterste noordwesten vertoont ze opgehoogde gronden (ON). Verder naar het westen toe geeft de bodemkaart de aanwezigheid van een sterk gleyige kleibodem zonder profiel (Eep) en een droge licht zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizon (Pbc) aan.

Figuur 14: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikkaart water, gras, struiken, bomen en gebouwen aangegeven (Figuur 15). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 7).

Figuur 15: Bodemgebruikskartaal met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

De oude naam van Dendermonde, “Tenerae Monda” zou een verwijzing zijn naar de ligging van de stad aan de twee ‘moederrivieren’, de Schelde en de Dender. De naam werd in 1087 voor het eerst vermeld. De stad groeide vanuit twee kernen, een op de rechteroever van de Dender en een op de linkeroever, waar de burcht van Dendermonde gelegen was. De burcht, die mogelijk uit de 10de eeuw dateert, bevond zich op een eiland dat in het oosten afgebakend werd door de Dender en in het westen en het noorden door de Vis- of Borchtracht. Ten westen van deze burcht was een voorhof gelegen, op de plaats van de latere Grote Markt. Een brug over de Dender vormde de verbinding tussen de twee kernen.

In de 11de eeuw liet de heer van Dendermonde op de rechteroever de romaanse Onze-Lieve-Vrouwekerk oprichten. Deze werd in de 13de eeuw herbouwd in gotische stijl. Uit de late 12de eeuw dateert de vroegste vermelding van de eerste stadsomwalling. Dendermonde ontwikkelde zich tot een belangrijke laken- en vestingstad en kreeg in 1233 stadsrechten. De stad kwam daarna in het bezit van de graven van Vlaanderen en vervolgens in dat van de hertogen van Bourgondië. In de 13de eeuw kwam er een nieuwe stadsomwalling. In de tweede helft van de 14de eeuw, toen de stad onder het rechtstreeks bestuur viel van de Vlaamse graaf Lodewijk van Male werden de stadswallen verstevigd en uitgebreid. In de periode 1577-1578 werd omwille van de evoluties in de toenmalige artillerie door het stadsbestuur beslist om de middeleeuwse stad te moderniseren tot een gebastioneerde versterking. Van de 16de tot de 19de eeuw kende Dendermonde woelige tijden met de plundering en inname door Spaanse troepen en afwisselend bewind van de Fransen, Oostenrijkers en Hollanders.

In 1706, tijdens de Spaanse Successieoorlog werd de stad grotendeels in puin geschoten. Hierop volgde een heropbouw in 1708 naar de principes van maarschalk-architect Vauban. Op het einde van

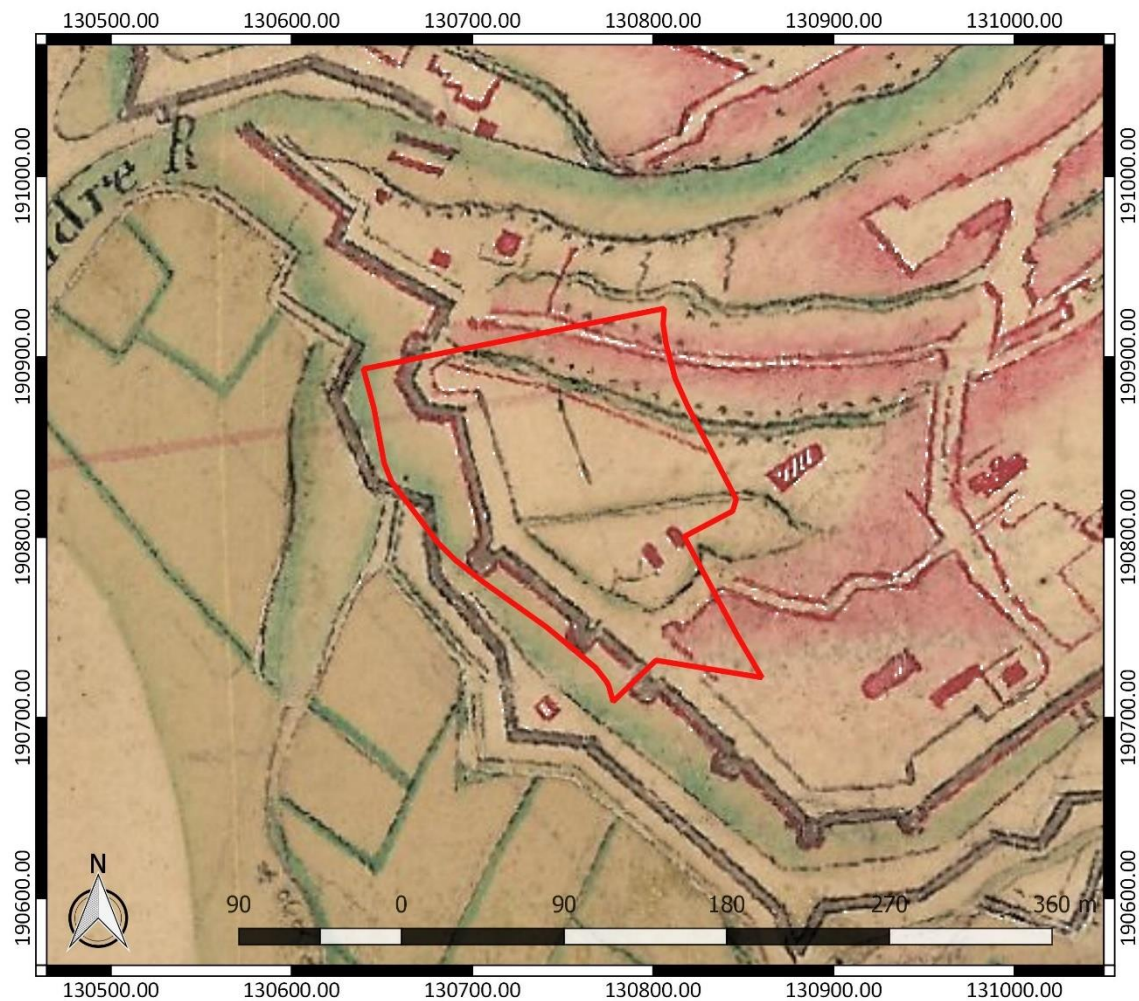
de 18de eeuw liet Jozef II de versterking ontmantelen, maar na het Congres van Wenen werd de stad vanaf 1816 opnieuw versterkt, als onderdeel van de Wellingtonlinie tegen Frankrijk. Daarop volgde een voorspoedige tijd die tijdens de Eerste Wereldoorlog doorbroken werd door de opmars van het Duitse leger en de vernielingen die daarmee gepaard gingen.⁹

Figuur 16: Van Deventerkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Het stadsplan van Jacob van Deventer (1550-1565) toont dat het onderzoeksgebied onbebouwd is. Het is in gebruik als grasland en bevindt zich deels ter hoogte van de stadsomwalling, maar ook voor een groot deel erbuiten. Op de Villaretkaat, genoemd naar Jean Villaret, ingenieur-geograaf bij het Franse hof en één van de makers (1745-1748), is het onderzoeksgebied gesitueerd op de stadsomwalling en deels binnen de stadsomwalling (Figuur 17). Op basis van de voorgaande kaart en de volgende kaarten lijkt de situering van het onderzoeksgebied op de Villaretkaat echter fout. Wellicht heeft dit te maken met afwijkingen bij het georefereren van de kaart. In werkelijkheid lag het terrein op het moment dat de kaart opgemaakt is ter hoogte van en buiten de stadsomwalling.

⁹ Toerisme Dendermonde, <http://www.toerismedendermonde.be/product/760/voorstelling-van-dendermonde> (geraadpleegd op 28 april 2022); Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Historische stadskern van Dendermonde [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140019> (Geraadpleegd op 28-04-2022)

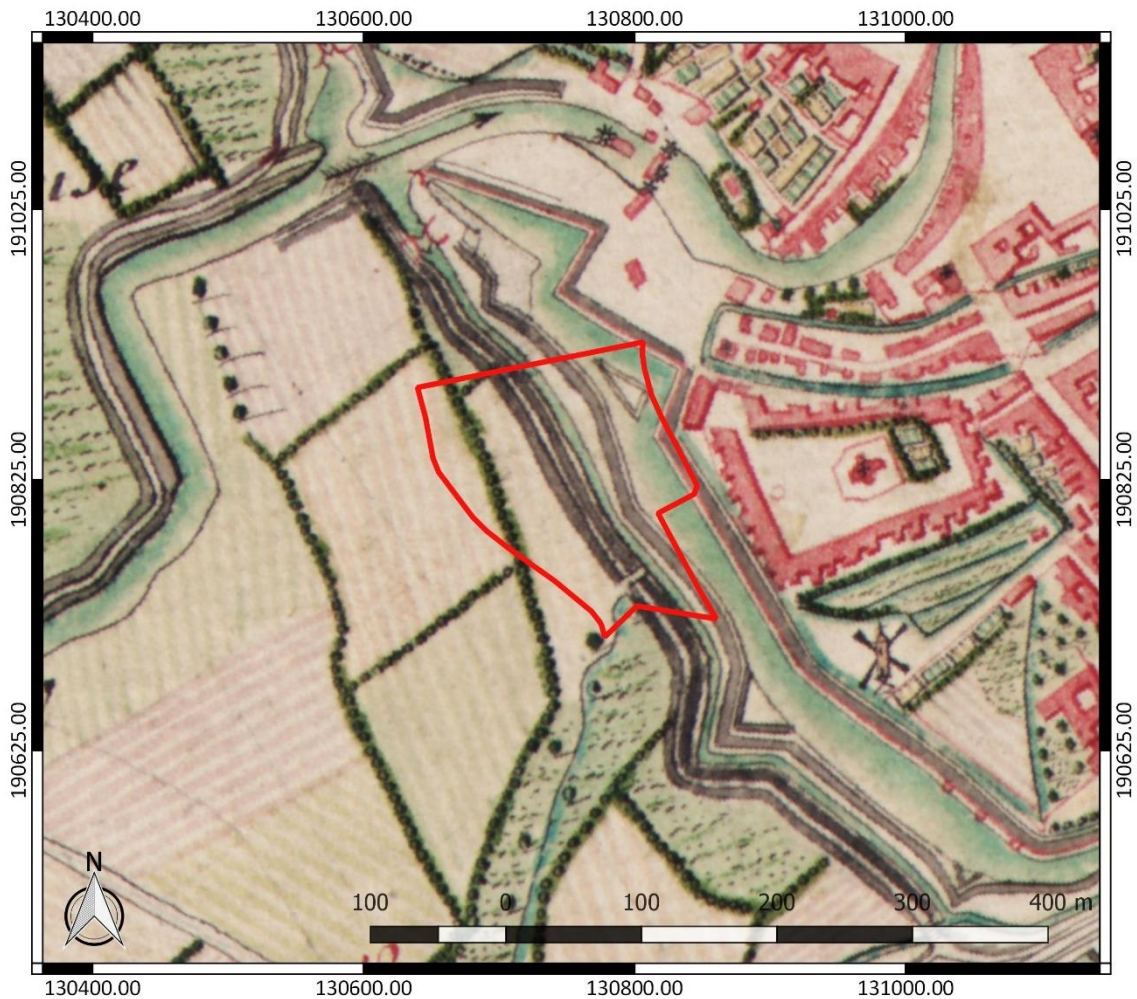

Figuur 17: Villaretkaat met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied deels in gebruik is als akkerland (Figuur 18). Het oosten van het terrein valt ter hoogte van de stadsomwalling die bestaat uit wallen en grachten. Het wordt op en ten westen van de stadsomwalling, dus buiten de eigenlijke stad, gesitueerd. Deze situering van het onderzoeksgebied lijkt accurater dan op de Villaretkaat, als we afgaan op jongere kaarten.

Onder Hollands bewind werden het onderzoeksgebied en zijn omgeving omgevormd tot bastion met voorliggend 'terreplein'. Het werd gebruikt als oefenterrein. De nieuwe gebastioneerde vesting maakte deel uit van de Wellingtonbarrière. In de Belgische periode werd ze aangepast en uitgebreid met een tweede verdedingsgracht: de voorgracht.¹⁰

¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Bastion VIII [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/48863> (Geraadpleegd op 28-04-2022)

Figuur 18: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is te zien dat het onderzoeksgebied tussen twee waterlopen gesitueerd is (Figuur 19). De Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) geeft een gelijkaardige beeld als de Atlas der Buurtwegen weer, maar de waterloop ten westen is niet weergegeven. Wel is op deze plaats een perceelsgrens te zien.

Een topografische kaart uit 1892 toont dat het onderzoeksgebied grotendeels ter hoogte van een vestgracht gelegen is. Dit betekent dat de kans klein is dat relevante archeologische resten die dateren voor 1892 nog bewaard gebleven zijn op het terrein, behalve dan in het uiterste noordoosten van het onderzoeksgebied. Hier is een deel van het terrein aangeduid als land, maar ter hoogte van een deel hiervan liep vroeger de vestgracht.

In 1906 werd het bastion gedeclasseerd. Noodwoningen werden vanaf 1919-1920 opgericht op de voormalige militaire gronden. In 1936 werd het terrein verworven door het stadsbestuur. Vervolgens werd het gebruikt als stortplaats voor inerte materialen. De hoofdgracht werd gedempt. Inmiddels is de site omgevormd tot natuureducatief reservaat.¹¹

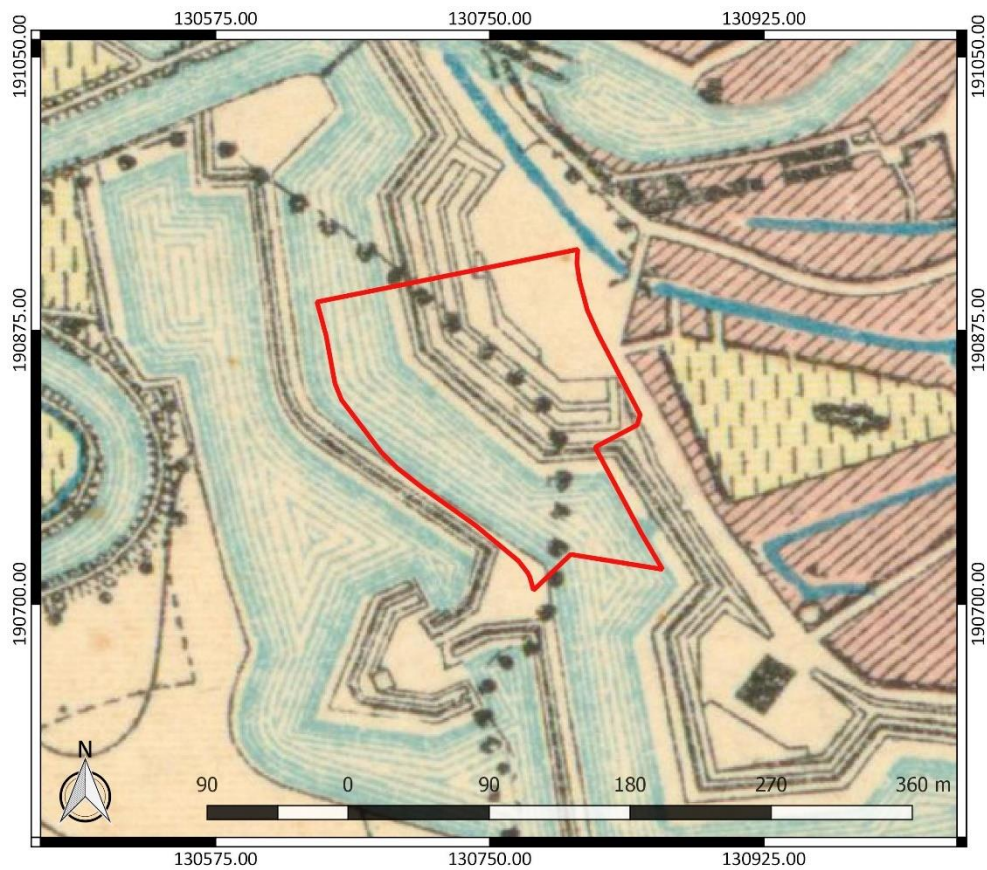
¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Bastion VIII [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/48863> (Geraadpleegd op 28-04-2022)

Figuur 19: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 20: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 21: Topografische kaart uit 1892 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 22: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 23: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 24: Luchtfoto uit 2000 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 22) geeft voor het eerst bebouwing weer binnen het onderzoeksgebied. Wellicht gaat het om noodwoningen. De bebouwing is gesitueerd in het zuidwesten van het onderzoeksgebied. In het zuiden, deels buiten de grenzen van het onderzoeksgebied, is nu een waterpartij op te merken.

Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 23) toont niet langer bebouwing op het terrein. Het terrein wordt nu uitsluitend ingenomen door bomen en gras. Op een luchtfoto uit 2000-2003 zien we de huidige bebouwing op het terrein en zien we ook dat de puinberm aangelegd is. Het beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 7).

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt verschillende locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 25). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Figuur 25: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerendergoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Op korte afstand ten zuidoosten vinden we CAI ID 223871. Hier zijn bij onderzoek resten van een 18de-eeuwse gracht gevonden, die opgevuld is met puin en vervuiling.¹²

Ten noordoosten en beperkt binnen het onderzoeksgebied gesitueerd vinden we CAI ID 1262. Het duidt de vermoedelijke locatie aan van een sluis op een kunstmatig aangelegde gracht die deel uitmaakte van de 11de-eeuwse zuidelijke stadsgracht. De sluis diende om de watertoevoer naar de stadsmolens te regelen.¹³ Een dergelijke windmolen bevond zich bijvoorbeeld ter hoogte van CAI ID 1229. Ze was actief tussen 1560 en ca. 1570.¹⁴

Ten oosten bevond zich het Sint-Alexiusbegijnhof (CAI ID 1152). Het gaat om een pleinbegijnhof dat oorspronkelijk volledig omringd was door water. Het was in gebruik van 1288 tot in de 19de eeuw.¹⁵ Binnen het begijnhof werden grafkuilen gevonden en kuilen met puin die te relateren zijn aan de beschadigde begijnhofkerk uit 1914 (CAI ID 220774).¹⁶

Ten noordwesten vermelden we nog CAI ID 222352, waar bij metaaldetectie schrapnels uit WO I en munten van Boudewijn I en Albert II gevonden zijn.¹⁷

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving die geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties geven, lichten we daarom hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het onderzoeksgebied is gelegen ter hoogte van de historische stadskern van Dendermonde en binnen het beschermd monument Bastion VIII. Toch moeten we vaststellen dat het onderzoeksgebied slechts een laag archeologisch potentieel kent. Dit komt omdat het onderzoeksgebied in de 19de eeuw nagenoeg volledig ter hoogte van de vestgracht gelegen was. Dit betekent dat eventueel aanwezige oudere resten op het terrein vergraven zullen zijn bij de aanleg van de vestgracht.

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Begijnhoflaan School [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/223871> (Geraadpleegd op 28-04-2022)

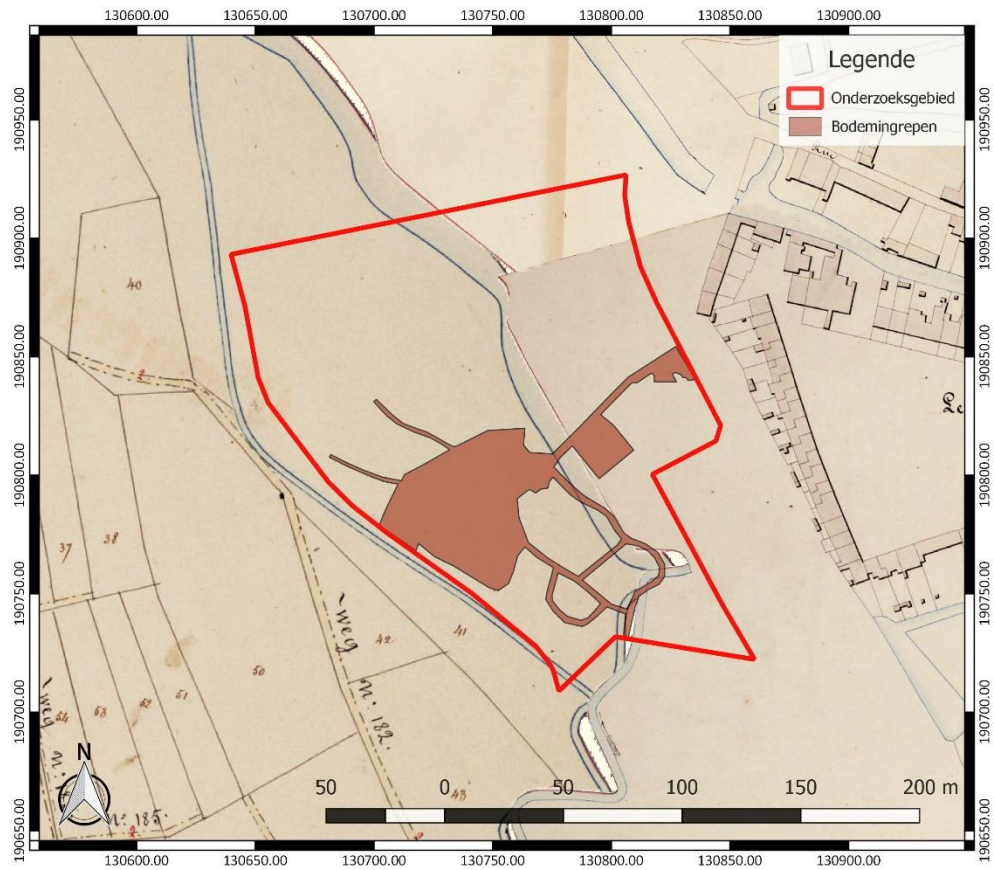
¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: De Rommelaar [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/1262> (Geraadpleegd op 28-04-2022)

¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Schorswindmolen [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/1229> (Geraadpleegd op 28-04-2022)

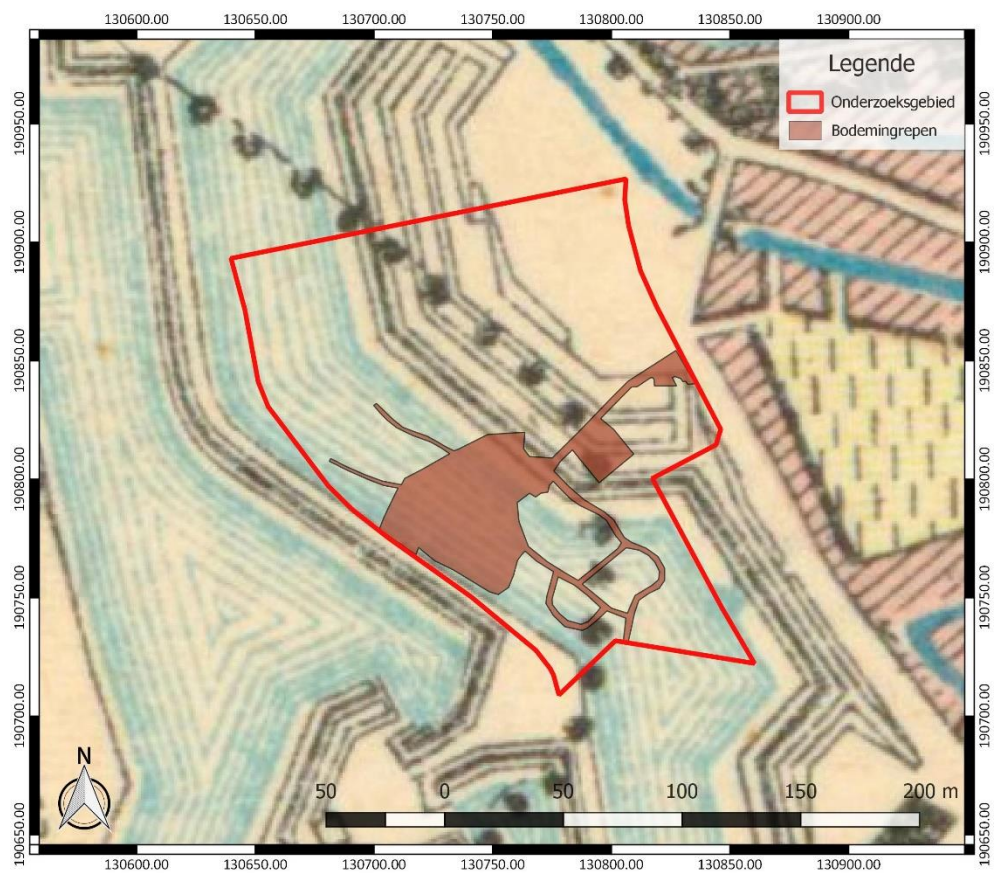
¹⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Sint-Alexiusbegijnhof [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/1152> (Geraadpleegd op 28-04-2022)

¹⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Dendermonde Begijnhof [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/220774> (Geraadpleegd op 28-04-2022)

¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Tragel I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/222352> (Geraadpleegd op 28-04-2022)

Figuur 26: Situering van de zone met bodemingrepen op de Atlas der Buurtwegen (www.geopunt.be)

Figuur 27: Situering van de zone met bodemingrepen op de topografische kaart van 1892 (www.cartesius.be)

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen een zone van ca. 4270 m² binnen onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de sloop van de bestaande constructies, het afgraven van de bestaande puinberm en de oprichting van een nieuw natuureducatief centrum. De bodemingrepen in ter hoogte van het natuureducatief centrum variëren van 30 cm tot 3,20 m. De overige bodemingrepen omvatten voornamelijk het aanleggen van verhardingen en betekenen slechts plaatselijk een bodemverstoring tot ca. 30 cm. Dit doet besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is. De bijkomende negatieve impact op het bodemarchief is echter zeer beperkt te noemen, omwille van de reeds gekende verstoring van het bodemarchief.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied grotendeels slechts een laag archeologisch potentieel kent. In de 16de eeuw lag het onderzoeksgebied ter hoogte van en grotendeels buiten de toenmalige stadsomwalling. Doorheen de tijd werd die stadsomwalling een aantal keer uitgebreid. Op het einde van de 19de eeuw lag een groot deel van onderzoeksgebied ter hoogte van de toenmalige vestgracht. Dit betekent dat het oudere bodemarchief bij de aanleg van de vestgracht vergraven is. Dit alles maakt dat – hoewel het terrein gelegen is binnen het beschermd monument Bastion VIII – het archeologisch potentieel van het terrein voor een groot deel slechts laag is.

Wanneer we kijken naar de geplande werken op het terrein dan is duidelijk dat de grootste bodemingrepen gepland worden ter hoogte van het nieuwe natuureducatief centrum. Hier lopen de bodemingrepen plaatselijk op tot ca. 3,20 m. Deze zone is echter ook de zone die ligt ter hoogte van de 19de-eeuwse vestgracht. De bodemingrepen die buiten de 19de-eeuwse vestgracht gelegen zijn, kennen slechts plaatselijk een verstoringsdiepte tot ca. 30 cm. Van historische kaarten en luchtfoto's weten we dat ook in deze zone al verschillende bodemingrepen hebben plaatsgevonden. We verwachten daarom dat het potentieel op kennisvermeerdering in geval van bijkomend archeologisch vooronderzoek te beperkt is om de kosten van bijkomend archeologisch vooronderzoek te verantwoorden. We adviseren dat er geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig zijn in het kader van de geplande werken op het terrein.

3 Samenvatting

Naar aanleiding van plannen voor de sloop van de bestaande constructies, het afgraven van een puinberm en de oprichting van een natuureducatief centrum met de aanleg van nieuwe wandelpaden, was de opmaak van een archeologienota nodig. Uit het bureauonderzoek blijkt dat het terrein binnen het beschermd monument Bastion VIII gelegen is. We kunnen aantonen dat het onderzoeksgebied op het einde van de 19de eeuw grotendeels ter hoogte van de toenmalige vestgracht gelegen was. Dit betekent dat het oudere bodemarchief bij de aanleg van de vestgracht vergraven is. De bodemingrepen die buiten de gekende vestgracht liggen, zijn plaatselijk en kennen een verstoringsdiepte van maximaal ca. 30 cm. Dit maakt dan ook dat we het archeologisch potentieel van bijkomend archeologisch vooronderzoek op het terrein in het kader van de geplande werken slechts laag inschatten. Het potentieel op kennisvermeerdering in geval van verder vooronderzoek is laag. Daarom worden in het kader van de geplande werken op het terrein geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig geacht.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bogemans, F., 1996: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 23 Mechelen*, Brussel.

Louis, A., 1974: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Dendermonde 57W*, Brussel.

4.2 Websites

Cartesius (2022)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2022)
<https://dov.vlaanderen.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2022)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2022)
<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2022)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2022)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

